

Заходи щодо вивчення та охорони ведмедя бурого (*Ursus arctos*) у природному заповіднику Горгани

Роман Кузнєцов, Ярослав Петрашук

Природний заповідник «Горгани» (Надвірна, Україна)

Email: kuznecoviroman@gmail.com, [orcid: 0009-0008-3464-7319](https://orcid.org/0009-0008-3464-7319)

KUZNETSOV, R., Y. PETRASHCHUK. Research and conservation measures of the brown bear (*Ursus arctos*) in the Gorgany Nature Reserve. — In the Gorgany Nature Reserve, brown bear monitoring (2004–2024) is conducted using snow-track surveys and camera traps. One individual plays a key role, using the reserve as the core of its winter territory. At least three bears were recorded, along with dens. The SMART programme enables precise recording of tracks and photographic documentation. The reserve's protection service ensures the species' safety, while environmental educational activities raise public awareness, promote understanding of the bear's ecological role, and contribute to population stabilisation.

Вступ

Природний заповідник «Горгани» — єдиний природоохоронний об'єкт в Українських Карпатах, який має категорію Ia (природні заповідники суворого режиму), який розташований в одному з гірських масивів Східних Карпат. Для його території типовими є холодні кліматичні умови, які вплинули на поширення тут бореальних і субальпійських екосистем. Характеристика ссавців природного заповідника «Горгани» наведена в регіональній літературі [Татаринов 1973; Голубец *et al.* 1988; Киселюк & Годованець 2000].

Територія заповідника розташована вздовж хребта Довбушанських Горган і є важкодоступною через складний рельєф. Центральну частину займають субальпійські криволісся сосни гірської, що вигідні для облаштування барлогів. Для заповідника характерний комплекс бореально-тайгових і гірських видів тварин, серед яких ведмідь бурий [Дикий & Шквира 2015].

Мета роботи — узагальнити відомості про стан вивченості та охорони ведмедя бурого (*Ursus arctos* L.) на території заповідника «Горгани».

Матеріали та методи

Із жовтня 2021 р. дослідження ведуться відповідно до Плану дій щодо збереження ведмедя бурого (*Ursus arctos* L.) в Україні, затвердженого наказом Міндовкілля України (20.10.2021 № 679) з використанням методик, розроблених WWF-Україна і Франкфуртським зоологічним товариством.

До 2022 р. обліки диких тварин у заповіднику проводили за методикою Ю. Юркевича [1996]; з 2022 р. облік ведмедя здійснюють з використанням маршрутного обліку по слідах на снігу та за допомогою фотопасток (10 камер, але ведмедя цим способом дотепер не відмічено). Облік за слідами на снігу здійснюють співробітники Горганського та Черниківського відділень. Фіксацію слідів проводять на маршрутах, які охоплюють максимальну кількість оселищ, де може траплятися ведмідь. Відомості про знахідки записують в облікових картках та щоденниках. У 2024 р. сліди ведмедя виявлено у трьох урочищах — Джурджі, Ведмежик і Новобудова.

Результати і обговорення

Облік реєстрацій і оцінка чисельності

Накопичення даних щодо реєстрацій ведмедя триває з 2004 р. і фіксується в Літописі природи природного заповідника (томи 4–28) (рис. 1).

З 2022 р. завдяки облікам за слідами на снігу зафіксовано проходження територією заповідника трьох особин (приклад на рис. 2). Щонайменше для однієї особи ведмедя бурого природний заповідник «Горгани» є ядром індивідуальної території, де тварина зокрема впадає у сплячку.

Міграційні шляхи і активність

В урочище Джурджі (кв. 14) доросла особина ведмедя бурого зайшла з урочища Подишірний Максимецького лісництва Надвірнянського надлісництва, і того ж дня вийшла за межі заповідника. За напрямом слідів тварини, зафіксованих в урочищі Новобудова біля струмка Зубринка (рис. 3), встановлено, що тварина переміщувалася з урочища Бабин Погар (кв. 28) в бік Довбушанця (кв. 39). В урочищі Ведмежик зафіксовано сліди ще одного дорослого ведмедя, що рухався з кв. 20 в бік кв. 22.

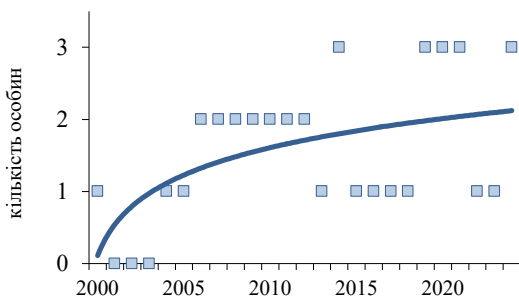

Рис. 1 (ліворуч). Зміна числа особин ведмедя за період 2000–2024 р.

Рис. 2 (праворуч). Сліди ведмедя на снігу. Фото І. Яремчук, 08.12.2023.

Свіжі сліди виявлено протягом січня–лютого 2024 р., що свідчить про те, що ведмеді у той рік або зовсім не впадали у сплячку, або знаходилися в стані гібернації дуже короткий час.

Завдяки обліку слідів можна з'ясувати місця розташування барлогів. Встановлено, що протягом зимового періоду 2023–2024 рр. у гірськососновому криволіссі урочища Садки (кв. 19) ведмедем облаштовано поверхневий барліг (місце показано на рис. 3, б). Сховок використовувався однією особою протягом невеликого періоду часу (до 1,5 місяця). Всі знахідки фіксують за допомогою програми SMART (приклад показано на рис. 2).

Охорона та екоосвіта

Служба державної охорони заповідника постійно здійснює охорону природних комплексів і дикої фауни, а в особливі періоди життєдіяльності ведмедя (передусім в періоди розмноження та зимового сну) здійснюють охорону території заповідника від браконьєрства (рис. 7).

Працівники сектору еколого-освітньої роботи заповідника проводять заходи для різних вікових категорій і соціальних груп населення з метою підвищення обізнаності щодо необхідності збереження ведмедя (рис. 8). Заходи спрямовані на вивчення загроз для існування ведмедя, подолання негативних стереотипів і страхів щодо нього, формування розуміння його екологічної ролі. Загалом протягом 2022–2025 р. проведено 23 заходи для здобувачів освіти та місцевого населення.

Рис. 7. Проведення природоохоронних рейдів-перевірок співробітниками заповідника. Фото А. Савчук, 12.02.2024.

Рис. 8. Екологічний урок щодо необхідності збереження ведмедя бурого. Фото Р. Кузнецов, 20.05.2025.

Висновки

Заповідник «Горгани» є ядром індивідуальної території для однієї або декількох особин ведмеда, де тварини часто харчуються і впадають у сон.

Найвні умови існування ведмеда можна вважати сприятливими для підтримання поточного рівня чисельності і його подальшого росту.

Література

- Голубец, М. А., А. Н. Гаврусевич, И. К. Загайкевич, [et al.]. 1988. *Украинские Карпаты. Природа*. Наукова думка, Киев, 1–208.
- Дикий, І. В., М. Г. Шквиря (ред.). 2015. *Ведмідь бурий (Ursus arctos): проблеми збереження та дослідження популяції в Україні*. ТОВ СІК ГРУП Україна, Київ, 1–135.
- Киселюк, О. І., Б. Й. Годованець. 2000. Хребетні природного заповідника «Горгани». *Заповідна справа в Україні*. 6 (1–2): 35–41.
- Татаринов, К. А. 1973. *Фауна хребетних Заходу України*. Вища школа, Львів, 1–257.
- Юркевич, Ю. В. 1996. *Дикі звірі і птахи Карпат*. Івано-Франківське обласне управління лісового господарства України, Надвірна, 1–92.

Резюме

КУЗНЕЦОВ, Р., Я. ПЕТРАЩУК. Заходи щодо вивчення та охорони ведмеда бурого (*Ursus arctos*) у природному заповіднику Горгани. — У природному заповіднику «Горгани» здійснюють моніторинг ведмеда бурого (2004–2024 рр.) за маршрутними обліками по слідах на снігу та фотопастками. Основну роль у використанні території відіграє одна особина, яка використовує заповідник як ядро своєї зимової території. Зафіксовано проходження щонайменше трьох особин та місця облаштування барлогів. Програма SMART дозволяє точне фіксування слідів і фотофіксацію. Охорону забезпечує служба заповідника, а екопросвітницькі заходи сприяють підвищенню обізнаності населення, формуванню розуміння екологічної ролі виду та стабілізації популяції.